

צוואת אדם נשוי

הרב ד"ר איתמר ורהפטיג

- א. בעלות בני זוג על הרכוש
- ב. המצב ללא צוואה
- ג. צוואה בדרך של "אחריך"
- ד. צוואה הדדית

הצוואה שהובאה לעיל לא התייחסה לבני זוג: גבר נשוי המשאיר אלמנה וילדים לאחר מותו, וכן לאישה המשאירה אלמן וילדים לאחר מותה.

א. בעלות בני זוג על הרכוש

בטרם נדון בצוואה לכשעצמה עלינו להקדים כמה מילים באשר למצב הרכוש של בני זוג. אדם יכול לצוות ולתת רכוש שלו, אך מה נחשב של הבעל ומה נחשב של האישה במערכת המשפחתית?

התשובה לשאלה זו נדרשת כדי שאדם יוכל באופן מושכל להחליט כיצד יתחלק רכושו לאחר מותו. כדי להסביר את העניין נדגים: נניח שאדם רוצה שבסופו של דבר אשתו תקבל חצי מהרכוש, והילדים יחלקו בשאר. בהתאם לכך הוא יכתוב שהוא נתן לאשתו חצי מהרכוש. אלא שאם למשל הדירה שייכת לשני בני הזוג בשווה נמצא שהוא נתן לאשתו, מעבר לחצי שכבר שייך לה, רבע דירה נוספת (חצי ממה שהיה בבעלותו) אם כן, האישה קיבלה שלושת רבעי דירה ולא חצי דירה כפי שהתכוון הבעל.

לאור זאת, הכרחי לבחון היטב מהי חלוקת הבעלות בין בני הזוג טרם כתיבת הצוואה, והדבר גם ישפיע על נוסח הצוואה.

שאלת חלוקת הבעלות בין בני זוג מורכבת ומסועפת ואין זה המקום להאריך בה. לצורך ענייננו עלינו לציין כמה נקודות חשובות:

לגבי רכוש בני הזוג, ישנו הבדל בין ההלכה לבין החוק. בהלכה נקבע שבאופן בסיסי הרכוש שהבעל והאישה צברו במהלך שנות הנישואין מעבודתם שייך לבעל בלבד, שכן מעשה ידי האישה שייך לבעל. נוסף על כך, כשהבעל נפטר ראשון, האישה זכאית לכתובה ותנאי כתובה (בעיקר מדור ומזונות בתנאים מסוימים) בלבד¹ ואילו כאשר האישה נפטרה

* הרב ד"ר איתמר ורהפטיג, מכון משפטי ארץ, עפרה; אוניברסיטת בר אילן.

ראשונה הבעל יורש אותה.² חשוב לציין, תיאור זה הוא חלקי ביותר ולא ממצה, ובכל זאת ניתן לומר שהסדר זה הבטיח לאישה סכום קבוע, שאינו תלוי במצב הכלכלי של המשפחה (מעין ביטוח), והטיל על הבעל את הסיכונים להפסד ואת הסיכויים לרווח.

לעומת זאת, בחוק המדינה³ נקבע שבני הזוג הם שותפים, וכדי לחלק את הרכוש יש לבצע "איזון משאבים" שלוקח בחשבון שיקולים רבים. באשר להכרת ההלכה בחוק זה קיימת מחלוקת בין פוסקי זמננו. יש המכירים בחוק,⁴ ויש שאינם מכירים בו.⁵

למעשה, ישנם דיינים הסבורים שדרך חלוקת הרכוש בין בני הזוג תלויה ברקע ובכוונות שלהם. כאשר חזקתו של זוג חילוני שהוא נוהג על פי החוק וגומר בדעתו שבני הזוג הם שותפים שווים, ואילו בני זוג חרדיים נוהגים על פי ההלכה ובהתעלמות מהחוק והנהוג, והבעל הוא הבעלים.⁶

בפועל, הפסיקה המקובלת בבתי הדין הרבניים היא שהאישה תקבל חצי מהרכוש או את הכתובה – הגבוה מבין שניהם.⁷

גם לפי החוק יכולים בני זוג לקבוע ביניהם הסדר ממון אחר, ולהודיעו לרושם הנישואין. הם יכולים לבחור בהסדר ההלכתי או בכל הסדר אחר. הם גם יכולים לפרט זכויותיהם מראש בנכסים שונים שיש להם כעת או שיהיו להם בעתיד. מקובל ביותר ואף מומלץ לערוך הסדר ממון בזיווג שני, כאשר כל אחד מבני הזוג מעוניין להבטיח שהרכוש שצבר עד היום יישאר לילדיו מהנישואין הראשונים.

בנוגע לרכוש שיש לגביו רישום, כגון, דירות, מכונות, וחשבונות בנק, מקובל ללכת באופן בסיסי אחר הרישום.⁸ ובכל זאת, ישנם חריגים, כגון, במקרים בהם תרומתם של שני בני הזוג לקניית הדירה הייתה בלתי שווה, ייתכן שהדירה תחולק באופן לא שווה גם אם היא נרשמה על שם שניהם.⁹ וכן: גם אם הדירה נרשמה רק על שם אחד מבני הזוג, והתברר כי היא נרכשה במהלך הנישואין בזכות מאמץ משותף של שני בני הזוג, תיחשב הדירה כרכוש של שני בני הזוג, על אף הרישום.¹⁰

לכן בבוא בני הזוג או אחד מהם לערוך צוואה עליהם לברר מראש מהו רכושם המשותף ומהו רכושם הנפרד.

1. שולחן ערוך אה"ע סט, ב"ג; שם, צג, ג; צד, א.
2. שולחן ערוך אה"ע צ, א.
3. חוק יחסי ממון בין בני זוג תשל"ג-1973.
4. הרב שלמה דיכובסקי, "הלכת השיתוף" – האם דינא דמלכותא?," תחומין יח, 18-31.
5. הרב אברהם שרמון, "הלכת השיתוף" – האם דינא דמלכותא?," תחומין יח, 32-40; "הלכת השיתוף" אינה מעוגנת בדיני ישראל," תחומין יט, 205-220.
6. ראו בעניין זה פד"ר ביה"ד הגדול תיק 835665/1 בהרכב הרבנים: אברהם שרמון, חגי איזירר וציון אלגרבל.
7. הרב אוריאל לביא, עטרת דבורה א, מז.
8. ראו בעניין זה: שו"ת הרשב"א א, תתקנז; פד"ר א עמוד 116; פד"ר ט, עמ' 134; פד"ר יא, עמ' 120.
9. ראו בעניין זה: פד"ר חיפה תיק 582635/2.
10. ראו בעניין זה: פד"ר אשדוד תיק 13878/4.

עוד עליהם לדעת כי ביכולתם כעת לשנות את הסדר יחסי הממון ביניהם. כך, למשל, יכולים הם להחליט כעת על שותפות ברכוש, ואז יקנו האחד לשני נכסיהם וזכויותיהם הממוניות בדרך הלכתית תקפה, כך שיחול עליהם הסדר השיתוף. אלא שאם מדובר בהסכם ממון שיחתמו עתה הצדדים, אזי לפי החוק כל שינוי כזה שנעשה לאחר הנישואין זקוק לאישור בית המשפט. אבל אם מדובר בהעברות ממש – כגון העברה ללא תמורה של מחצית הדירה מהבעל לאישה – אין צורך באישור.

גם אם בני הזוג יבררו את מצבם הכספי כעת, כדאי לקחת בחשבון שייתכן ויתברר בעתיד שטעו, וחלוקת הרכוש לא תתאים לכוונותיהם, וגם לכך התייחסנו להלן.

ב. המצב ללא צוואה

על פי ההלכה, כאשר גבר נשוי נפטר ומשאיר אלמנה לאחר מותו – לפי דין תורה היא אינה יורשת אותו, אולם היא זכאית לכתובה ותנאי כתובה, היינו בעיקר מזונות ומגורים (מדור). מזונות יש לה רק מנכסי העיזבון עד שתינשא לאיש.¹¹ זכות למדור יש לה רק בדירה שגרה בה בחייה, אך אין לה זכות למגורים בבית אחר,¹² למשל בית אבות, אם תרצה בכך.

לכן, רצוי שכל המעוניין לדאוג לעתיד בן זוגו ובראשונה, יציין זאת במפורש בצוואה.¹³

כאשר האישה נפטרת ראשונה, על פי ההלכה, הבעל יורש אותה.¹⁴ לעומת כל זאת, על פי חוק המדינה,¹⁵ בהעדר צוואה, ואם הנפטר הותיר בן זוג וילדים, בן הזוג יורש חצי מהרכוש והילדים מתחלקים בחצי השני בחלקים שווים ביניהם.

כדי שהרכוש יתחלק על פי רצונו של הנפטר ובהתאם להלכה, עליו לנסח צוואה מתאימה. בדרך כלל בן הזוג מעוניין להבטיח זכויות בן זוגו שיישאר אחריו, אך גם להבטיח זכויות מקבלים אחרים – בעיקר ילדיו – לאחר פטירת בן הזוג הנותר. יש והוא סומך על בן הזוג שיכתוב צוואה בהתאם לרצונם המשותף כעת, ויש והוא מגביל כוחו של בן הזוג, כך שהילדים או המקבלים האחרים לא יקופחו.

בהקשר זה יש לציין שכאשר בעל כותב את אשתו כמקבל יחיד, דהיינו, שהיא מקבלת את כל הרכוש, עליו לציין שהיא איננה אפוטרופוס. זאת, כיוון שבגמרא נאמר: "אמר רב יהודה אמר שמואל: הכותב כל נכסיו לאשתו – לא עשאה אלא אפוטרופא",¹⁶ וכך נפסק בשולחן ערוך.¹⁷

11. שולחן ערוך אה"ע צג, ז, ויש אומרים שבנסיבות מסוימות, עד שתתבע כתובתה, שם, צג, ה.

12. שולחן ערוך אה"ע, צד, א"ה.

13. בזאת נוסף, כאשר הבעל כותב צוואה כאמור, מומלץ לכתוב את חלק האישה במפורש ולא לסמוך על טוב ליבם של המקבלים.

14. שולחן ערוך אה"ע צא, א.

15. סעיף 11 לחוק הירושה תשכ"ה-1965, ראו עוד שם הסדרים אחרים במצבים אחרים.

16. בבא בתרא קלא, ב.

17. שולחן ערוך אה"ע קז, א.

ג. צוואה בדרך של "אחריך"

ניתן לכתוב צוואה בדרך של "אחריך". כלומר, הנותן קובע שלאחר מות המקבל הראשון, הנכסים לא יעברו ליורשי המקבל אלא למקבל שני.¹⁸ צוואה כזו מועילה בעיקר לרכוש בלתי מתכלה, כגון, נדל"ן. נמצא שבן הזוג הנותן מקבל את הנכסים, ולאחר פטירתו הם עוברים למקבלים שהם בגדר "אחריך" שבדרך כלל הם יורשי המצווה. בחייו של המקבל הראשון אסור לו למכור או לתת את הנכסים, ובכך לסכל כוונת הנותן, אך בדיעבד, אם עשה כן, מעשיו הועילו. אפשרות כזו מוכרת גם לפי חוק המדינה (כמובן, ללא ביקורת מוסרית על המקבל הראשון שסיכל את כוונת הנותן).¹⁹

כדי למנוע מהמקבל הראשון למכור או לתת את הרכוש, יש לכתוב שהמתנה ניתנת "ואחריך מהיום לפלוני".²⁰ במצב זה למקבל יש רק קניין פירות בנכסים (כלומר, זכות שימוש ולא בעלות מלאה).²¹ גם על פי החוק ניתן להגביל את המקבל הראשון ולמנוע ממנו לתת את הרכוש למי שירצה.²²

חשוב להדגיש את המורכבות ההלכתית של מסלול זה. כאמור, אחד הנוסחים המקובלים הוא "מהיום ולאחר מיתה" (ראו לעיל, עמ' 379), שפירושו: מתן קניין הגוף למקבל מיד, והשארת קניין הפירות בידי הנותן עד פטירתו. ואילו כאשר הנותן כותב: "ואחריך מהיום לפלוני", הוא נותן למקבל הראשון קניין פירות בלבד.

התוצאה היא שעד לפטירתו של המצווה היה למקבל הראשון קניין הגוף. לאחר הפטירה יש למקבל הראשון רק קניין פירות ולמקבל השני יש קניין הגוף. כיצד מתבצע מעבר זה מקניין הגוף לקניין פירות?²³

כדי להימנע מקושי זה, יש לנקוט בדרך אחרת שהובאה לעיל (עמ' 380), דהיינו, שהמקבל, היינו בן הזוג, אינו מקבל כלום בחיי הנותן, אלא שעה לפני הפטירה ("מהיום ושעה לפני מותי"). במקרה כזה הוא זוכה בעזרת קניין שטר, שעה קודם לפטירתו של המצווה, ובלבד שהשטר עדיין קיים (כדי למנוע שאלת "בלתה קניינו", דהיינו, תחולה של הקניין לאחר סיום מעשה הקניין). אמנם כבר עמדנו שם על הקשיים שבדרך זו, ולא נחזור על הדברים כאן.

כיוון שנוסח "אחריך" במתנה מחיים על פי ההלכה מורכב, למעשה אנו ממליצים על המסלול הראשון הפשוט או על המסלול המותנה שמוצע לקמן בהקשר של צוואה הדדית. אפשרות נוספת היא (במקרה שרק אחד משני בני הזוג כותב צוואה) שהמצווה יכתוב צוואה לבן זוגו, ויתנה את הצוואה בכך שבן הזוג יכתוב צוואה שכוללת חלוקה מסוימת לאחר מותו תוך זמן קצוב.

18. בבא בתרא קלו"ב; שולחן ערוך חו"מ רמח"ג, וראו שם פרטי ההלכה.

19. סעיף 42 לחוק הירושה, תשכ"ה-1965.

20. שולחן ערוך חו"מ רמח"ג, ז.

21. סמ"ע שם, כ"בא.

22. סעיף 53 לחוק הירושה תשכ"ה-1965.

23. ראו בעניין זה: הרב עדו רכניץ, "צוואה בדרך של 'אחריך'", אמונת עתיד 110, עמ' 103-105.

ד. צוואה הדדית

החוק²⁴ קובע שאם שני בני זוג כתבו צוואה או שתי צוואות מתוך הסתמכות האחד על הצוואה של השני, הרי שיש להניח שהצוואות הסתמכו זו על זו. רוצה לומר, כל אחד מבני הזוג הסכים לחלוקת רכושו, על סמך ידיעתו את אופן חלוקת הרכוש של בן זוגו. כך, לא יהיה מצב בו אחד מבני הזוג ביטל את הצוואה שלו ואילו הצוואה של בן הזוג השני תתקיים, שכן לא הייתה זו דעת בני הזוג בעת חתימת הצוואה ההדדית.

אשר על כן, אם בעוד ששני בני הזוג בחיים, יבטל או ישנה אחד מהם את הצוואה שלו, חייב המבטל למסור הודעה על כך לבן הזוג השני. עם קבלת ההודעה, בטלות שתי הצוואות. כמו כן, אם לאחר מות אחד מבני הזוג, מבקש בן הזוג שנותר בחיים לשנות את צוואתו, עליו לוותר על כל זכות שהיה אמור לקבל מבן זוגו על פי הצוואה ואף להחזיר לעיזבון נכסים שקיבל על פי הצוואה של בן הזוג, אם כבר חולק העיזבון.

אולם, החוק מאפשר לבני זוג לקבוע במפורש בצוואה שגם אם בן הזוג שיאריך ימים ישנה את הצוואה שלו, בכל זאת, הצוואה של בן הזוג שכבר נפטר לא תבטל.²⁵

המשמעות של צוואה הדדית היא, שגם אם שני בני הזוג כתבו צוואה על פי ההלכה, אזי אם אחד מהם ישנה את צוואתו לאחר פטירת בן זוגו, הדבר יגרום לביטול צוואתו של בן הזוג שנפטר, והרכוש של הנפטר יתחלק על פי החוק, דבר שהוא בעייתי מבחינה הלכתית. לבעיה זו שני פתרונות:

א. לנתק את הקשר בין הצוואות, זאת, למשל, אם יקבע במפורש בצוואה שהצוואות אינן תלויות זו בזו.

ב. לכתוב שהצוואות תלויות זו בזו, אולם, לכתוב כיצד יתחלק הרכוש אם בן הזוג שיאריך ימים ישנה את הצוואה שלו.

יש להעיר, כי ניתן, ואולי אף מומלץ, להגביל את התנאי רק לרכוש שיקבל בן הזוג השני מבן הזוג הראשון. כלומר, שכל אחד מבני הזוג יוכל לעשות בחלק שלו כרצונו, אולם, אם ישנה את החלוקה בחלק שיקבל מבן הזוג השני, אזי בן הזוג השני מחלק את חלקו באופן אחר. במקרה כזה יש לנסח את הצוואה באופן אחר, וכדאי להתייעץ בעניין זה עם עו"ד.

כדי להציג מסמך שניתן להשתמש בו, נחזור שוב על נוסח הצוואה המלא שכבר הוצג בפרק על שטר צוואה לאדם לא-נשוי, תוך שינוי הפרטים הנדרשים לצורך אדם נשוי. כדי שלא להאריך נבחרה האפשרות של שיוך נכסים למקבלים, וחלוקת יתרת הרכוש באופן מסוים.

24. סעיף 8א לחוק הירושה, תשכ"ה-1965.

25. סעיף 8א(ג) לחוק הירושה תשכ"ה-1965. בכל מקרה המצווה לא יכול לבטל את זכותו לשנות את הצוואה בחייו (שם).

צוואת אדם נשוי עם הערות מבארות

נערכה ונחתמה ב_____ ביום _____ בחדש _____ שנת התש____ (/ / _ למנינים)

אני הח"מ _____ ת"ז _____ המתגורר ביישוב _____ ברח' _____ מצווה, נותן ומתחייב,²⁶ בדעה צלולה ומיושבת²⁷ בלא אונס וכפייה²⁸ ובלא השפעה בלתי הוגנת מצד מאן דהוא, כדלהלן:

1. הצוואה חלה על כל רכושי:²⁹ מקרקעין ומיטלטלין, פיקדונות והסכונות בבנקים, הן במטבע ישראלי הן במטבע זר, ניירות ערך, איגרות חוב, כספים, חובות שחייבים לי אחרים הן בעל פה הן בשטר, זכויות, קופות גמל, זכויות על פי פוליסות ביטוח, קרנות פנסיה וכל רכוש אחר שיהיה בבעלותי שעה אחת קודם מותי.

2. סכום בשקלים השווה ל – 1,000 \$ יחולק על פי דין תורה.³⁰

3. חלוקת הרכוש

(א) מלבד הסכום הנקוב לעיל בסעיף (2) ומלבד ההוצאות והחובות המפורטים להלן בסעיף (6), אני מקנה את הרכוש המוזכר להלן במתנת בריא שתחול מהיום ולאחר מיתיה,³¹ אם לא אחזור בי,³² כמתנה גלויה ומפורסמת,³³ דלא כאסמכתא ודלא כטופסי

26. כדי לוודא שיש למתנה תוקף הלכתי, יש להתאים את מעשה הקניין לרכוש שמצויים עליו. כיוון שכך, בחרנו להשתמש במילים: "נותן", שמשמעה העברת בעלות של רכוש; "מתחייב", שפירושה התחייבות אישית, כשאינן מדובר ברכוש בעין; ו"מצווה", כדי להחיל על הצוואה את חוק הירושה, כאמור לעיל במבוא.

27. אין המתנה תקפה אם לא ניתנה מתוך גמירות דעת הנותן. בסתם מניחים שכך היה, אך בצוואה, שבמקרים רבים ניתנת על ידי זקן או אף חולה, יש התוקפים את הצוואה בטענה שהמצווה לא היה צלול ומיושב בדעתו באותה שעה, ונפגמה גמירות דעתו (ראו רמב"ם מכירה כט, ה; שולחן ערוך חו"מ רלה, כא). לכן ראוי להוסיף הצהרה זו.

28. לדעת הרמב"ם מכירה י, א"ד, כל מתנה צריכה להינתן בלב שלם. לכן, אם הנותן מגלה את דעתו שאינו מעוניין לתת את המתנה – היא בטלה, גם אם לא אמר זאת במפורש. לכן כדאי להוסיף משפט זה שמחזק את גמירות הדעת.

29. פירוט הרכוש שהצוואה חלה עליו. לגבי פנסיה, יש להעיר שבדרך כלל חלוקת הכספים נעשית בהתאם לחלקו של כל מקבל כפי שרשם המצווה בהודעתו לחברה. בכל זאת, כדאי לציין את המקבלים גם בצוואה, מפני שאם החלוקה לפי מסמכי החברה אינה אפשרית (כגון שיש מקבל וחליפיו שכבר אינם בין החיים), כתוב בתקנות של חלק גדול של החברות שהחלוקה תהיה בהתאם לצו ירושה או צו קיום צוואה.

30. חלק הרכוש שיחולק על פי דין תורה, כדי שלא לבטל את סדר הירושה לפי דין תורה לגמרי (קצות החושן רפב, ב).

31. זהו לב הצוואה על פי הנוסח המופיע במשנה (בבא בתרא קלו,א). משמעותו שגוף הנכסים ניתן למקבלים ואילו המצווה יוכל להמשיך ליהנות מפירותיהם עד יום מותו.

דשטרי.³⁴ ואני מודה שנתתי כל דבר ודבר לפי קניינו המועיל ביותר ובאופן המועיל ביותר,³⁵ וכל תנאי המתנה נעשו כתיקון חכמים,³⁶ בהקנאה גמורה, שלא כאפוטרופוס,³⁷ למקבלים הרשומים להלן.³⁸

(ב) ביחס לרכוש שלא מוזכר להלן, אני מודה בהודאה גמורה שאני חייב לכל אחד מן המקבלים הנקובים בשמותם להלן, סך השווה לחלקו המוזכר להלן.³⁹

(ג) אותו סך שהודיתי בו, אני מקבל עלי כך גם בתורת התחייבות⁴⁰ בקניין גמור אגב סודר ומשעבד את נכסיי לחוב זה, מיטלטלי אגב מקרקעי. חוב זה והתחייבות זו הותנו אף הם, בתנאי שלא אחזור בי מצוואה זו.⁴¹

(יכתוב את בן הזוג כמקבל יחיד או בין שאר המקבלים)

שם: _____ ת"ז _____ רכוש: _____

שם: _____ ת"ז _____ רכוש: _____

שם: _____ ת"ז _____ רכוש: _____

שם: _____ ת"ז _____ חלק באחוזים מיתרת העזבון: _____

שם: _____ ת"ז _____ חלק באחוזים מיתרת העזבון: _____

32. זו ההשלמה ללב הצוואה, והיא מאפשרת למצווה לחזור בו מהצוואה עד יום מותו (ע"פ **שולחן ערוך** ורמ"א חו"מ רנו, ו"ז).

33. מתנה צריכה להינתן בגלוי, ואם אין מודיעים על נתינתה, יש חשש לתקפותה (**בבא בתרא** מ,ב; **רמב"ם** זכיה ומתנה ה, א"ב; **שולחן ערוך** חו"מ רמב, ג"ה). לכן, יש להצהיר על הפרסום בשטר הצוואה.

34. זהו נוסח מקובל, שמטרתו להדגיש שהשטר תקף (**בבא בתרא** מד,ב; **רמב"ם** מלווה ולווה יח, ב).

35. הודאת בעל דין היא אחת מדרכי הראיות. "אודיתא" היא דרך קניין המבוססת על הודאה. בדרך זו, אפשר להקנות נכסים ולהתחייב בחיובי ממון (**בבא בתרא** קמט,א; **רמב"ם** זכיה ומתנה ט, ט; **שולחן ערוך** חו"מ רנ, ג). די בהודאה של הנותן בלי לבחון אם הקניינים נעשו בפועל.

36. לשון זו מייטרת את הצורך במשפטי התנאים, כתנאי כפול (**שולחן ערוך** חו"מ רמא, יב; **שולחן ערוך** אה"ע לח, ג).

37. מילים אלו יוסיף רק הבעל כאשר הוא כותב את אשתו כמקבל יחיד. כאשר בעל נותן לאשתו את כל נכסיו ההנחה היא שבעצם הוא מינה אותה לאפוטרופוס (**שולחן ערוך** אה"ע קז, א), כדי למנוע הבנה כזו, נכתבו הדברים למעלה.

38. אם אחד המקבלים עדיין לא בא לעולם, כגון נכד העתיד להיוולד, אי אפשר להקנות לו, ואף לא להתחייב כלפיו (**גיטין** יג,ב; **רמב"ם** מכירה כב, י). לכן, צריך לתת למי שקיים שיוכה עבורו לכשיבוא לעולם (אמנם גם דרך זו יכולה לעורר בעיה, וכבר האריך בעניין זה הרב מיכאל בלייכר, **שורת הדין ב**, תשנ"ד, עמ' שלז).

39. אם חילק את הרכוש באופן לא שווה, כגון שנתן לבן אחד דירה יקרה יותר מן הדירה שנתן לבן השני, ורוצה הוא בחלוקה שווה, יוסיף כאן: לאחר הערכת השמאי כיצד להשוות – או בשווה או לפי אחוזים – בחלוקה הסופית בין כל המקבלים.

40. התחייבות זו באה להבטיח שאם לא חלה ההודאה (**שו"ת רשב"א** ד, ז; **תשב"ץ** א, קנב; **הגהות מהרש"ל** גיטין יג, ב), בכל זאת תחול ההתחייבות. ואם לא חלה ההתחייבות (כגון לפי הרמב"ם מכירה יא, טז, שאי אפשר להתחייב על דבר שאינו קצוב), אפשר שבכל זאת תחול ההודאה.

41. זו ההשלמה ללב הצוואה, והיא מאפשרת למצווה לחזור בו מהצוואה עד יום מותו (ע"פ **שולחן ערוך** חו"מ רנו, ו"ז).

4. התניית הצוואה (מחקו את המיותר):

[א. צוואה בלתי מותנית]

אני מצהיר שצוואה זו אינה תלויה בצוואה של בן זוגי _____, וגם אם בן זוגי ישנה את צוואתו, צוואתי זו לא תבטל. אין בכך כדי למנוע ממני לשנות את צוואתי בחיי אם אחפוץ בכך.⁴²

[ב. צוואה מותנית]

אני מצהיר שצוואה זו מותנית בכך שבן זוגי _____ כתב/ה צוואה והיא מצורפת כנספח לצוואה זו.⁴³ אם בן זוגי ישנה את צוואתו אזי המקבלים יהיו:

שם: _____ ת"ז _____ רכוש: _____

שם: _____ ת"ז _____ רכוש: _____

שם: _____ ת"ז _____ רכוש: _____

שם: _____ ת"ז _____ חלק באחוזים מיתרת העזבון: _____

שם: _____ ת"ז _____ חלק באחוזים מיתרת העזבון: _____

5. אני מקבל על עצמי את דעת הפוסקים המקיימים שטר זה,⁴⁴ וכן אני מקבל על עצמי שכל ספק בלשון השטר יהיה נידון לטובת המקבלים, וידם תהיה על העליונה.⁴⁵

6. צוואה זו אינה מונעת ממני למכור או לתת או להקדיש מרכושי בעודי בחיים.⁴⁶ חזרה ביחס לרכוש שיהיה בבעלותי שעה אחת קודם מותי לא תיעשה כי אם בצוואה חדשה ובחתימת ידי ובעדים כשרים שקיבלתי בקניין,⁴⁷ או בצוואת שכיב מרע.⁴⁸

42. סעיף זה נועד כדי שהצוואה לא תיחשב כצוואה הודית, כמוסבר במבוא.

43. סעיף זה מסדיר צוואה הודית על פי ההלכה, כך שהצוואה של בן זוג אחד מותנית בכך שבן הזוג השני יכתוב צוואה שיש בה חלוקה מסוימת שמקובלת על כותב בן הזוג הראשון. אם בן הזוג השני ישנה את הצוואה אזי החלוקה בצוואה של הראשון – בטלה, ומוגדרת חלוקה באופן אחר. הדבר נעשה כדי שהחלוקה לא תהיה על פי החוק במקרה שבן הזוג השני שינה את הצוואה שלו.

44. כדי שתחול הצוואה אף במקום שיש מחלוקת בין הפוסקים באשר לתקפותה, יש שהציעו להוסיף משפט זה. כך לא יוכלו היורשים לטעון טענת "קיים לי", כדעת הפוסלים את הצוואה (הרב עזרא בצרי, דיני ממונות, ג, עמ' קפא).

45. כשיש ספק בפירוש הכתוב בשטר, בדרך כלל יד בעל השטר על התחונה (בבא בתרא קס"א). כלומר, המקבל עלול להפסיד (רמב"ם מלווה ולווה כו, טז; שולחן ערוך חו"מ מב, ה). לכן יש להוסיף משפט זה לטובת המקבל.

46. זהו תנאי המרחיב את אפשרות החזרה של המצווה הנזכרת באפשרויות השונות המובאות בסעיף (3). בהיעדר משפט זה, אין הנותן רשאי לתת מתנה כלשהי מנכסיו, מפני שלא חזר בו כפי שהתנה (בצוואה חדשה וכו').

47. זהו פירוט של התנאי המופיע בסעיפים הקודמים "על מנת שלא אחזור בי".

48. צוואת שכיב מרע היא צוואה הניתנת בדרך כלל בעל פה על ידי חולה שמצבו קשה ולאחר מכן מת מחוליו (ראו רמב"ם זכיה ומתנה ח, ב; שולחן ערוך חו"מ רז, א"ד). לפי החוק, יש תוקף לצוואת שכיב מרע רק אם ניתנה במעמד שני עדים שרשמו בזכרון דברים את דברי המצווה ואת הנסיבות שנאמרו, חתמו עליו והפקידו אותו בידי רשם לענייני ירושה בהקדם האפשרי.

7. לפני חלוקת העיזבון, ישלמו המקבלים את כל חובותיי מעיזבוני.⁴⁹ רק לאחר תשלום חובות אלה ולאחר תשלום הוצאות הקבורה, המצבה ההלוויה והשבועה, יחולק העיזבון על פי האמור בצוואה זו.
8. אם חלק מצוואתי לא יהיה תקף מסיבה כלשהי, לא יתבטל החלק האחר.⁵⁰
9. <סעיף רשות> מנהל עיזבון
- (א) אני ממנה את מר/גברת _____ להיות מנהל עזבוני ומבצע צוואתי באופן שיפעל לבדו או באמצעות מי מטעמו בכל הקשור לעיזבון – טיפול, מכירה, חלוקה וקיום הצוואה ללא צורך בהפקדת ערובה.
- (ב) מנהל העיזבון ינהל את חלקם של כל המקבלים: _____ עד הגיעם לגיל _____ ולפחות במשך שנתיים מיום מותי, המאוחר מביניהם.
- (ג) מנהל העיזבון לא יישא באחריות לכל נזק שייגרם לעיזבון למעט נזק שנגרם במזיד או בפשיעה.
10. כל מחלוקת בעניין פירוש הצוואה ויישומה תוכרע בבית דין _____ או על ידי בא כוחו.⁵¹
11. ולראיה וקניין באתי על החתום: _____ היום: _____
- אנו החתומים מטה⁵² מאשרים בזה כי בא לפנינו _____ ת"ז _____ בבקשה שנערוך לו צוואה זו על פי רצונו. הנ"ל הקנה בפנינו בקניינים ע"פ דין תורה, וכן ציווה וחתם בפנינו, בהיותו בדעה צלולה, וכן אמר לנו: היו עלי עדים על כל האמור לעיל וזכו בשטר זה עבור המקבלים בצוואה זו.
- ולראיה באנו על החתום היום _____
- שם _____ ת"ז _____ כתובת: _____
- שם _____ ת"ז _____ כתובת: _____
49. לפי ההלכה, היורשים חייבים לשלם את כל חובותיו של המוריש מן הרכוש שהותיר אחריו (שולחן ערוך חו"מ קז, א).
50. בתלמוד (בבא בתרא קמג, א) מובאת דעה האומרת שאם חלק מן המתנה בטל, כל המתנה בטלה. ואולם לא נפסק הלכה כדעה הזאת (רמב"ם מכירה כב, יב; שולחן ערוך חו"מ רי, ג). אך כדי לצאת גם ידי חובת דעה זו, הוספנו את הנוסח הזה.
51. אין משמעות משפטית למשפט הזה, כיוון שאם יתגלע סכסוך כלשהו בעקבות הצוואה, הוא יהיה בין היורשים, והנותן אינו צד לו. והדברים האמורים בסעיף זה הם בגדר בקשה של הנותן. ואולי היורשים יתחשבו בסעיף זה, מצד "מצוה לקיים דברי המת", ראו פתחי תשובה חו"מ רנב, ג.
52. מכאן ואילך באים דברי העדים לכתיבת הצוואה. לפי ההלכה, חובה שיחתמו עדים כשרים על הצוואה כדי לתת לה תוקף של שטר ועדות.